

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
ואתחנן
מנחם אב ה'תשפ"ב ב'של"ג
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור המאמר במדרש הגדול (פרשת וירא) בעניין אברהם אבינו שנתן שבע כבשות במתנה לאבימלך, והעונש על כך כי על ידי הפלשתים נהרגו שבעה צדיקים.

שבעה מאמרי חז"ל בהם כתוב בלשון 'אמר הקב"ה', ולא נמצא היכן אמר זאת.

בעניין האסונות והמקרים הנוראים שאירעו בימים האחרונים, ובפרט בקרב הציבור החרדי כגון בעיקוק"ת ירושלים ובאופקים, וחשיבות צניעות רגלי הנשים כפי שבתומן לבשו מכנסיים מתחת השמלה. קריאה לחידוש העניין.

שלושה חידושים נוספים בעניין אל תרבה שיחה עם האשה, ובכללם דברי רבי זכריה הרופא.

התייחסות מרן שליט"א למכתב שקיבל בעניין זה, ובמעשה של ברוריה אשת רבי מאיר.

האם המעשה על ברוריה המובא ברש"י במסכת ע"ז (דף י"ח ע"ב) אכן נכתב על ידו.

בשבח הספר "אור הנר" שיצ"ל בס"ד לרגל יום היארצייט ה-30 של מה"ר הגאון רבי נסים רצאבי זצ"ל – אביו של מרן שליט"א, ע"י נכדו הרה"ג שאול רצאבי שליט"א – בן מרן שליט"א.

תיקון טעות בספר אור הנר, כי האבל אומר קדיש על אביו במשך י"א חודש, ולא י"ב כפי שמופיע שם (בעמ' כ').

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 654

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש להצלחת החתן הרב שלמה נר"ו בן ידידנו הרב ציון גרשי הי"ו, לרגל שמחת נישואיו עב"ג שתחי' בשעטו"מ. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש לעילוי נשמת רבי יחיא בן סלימאן חלא ז"ל, שנלב"ע בשבוע שעבר, תנצב"ה. בעבור שהתנדב ומתנדב בנו הרה"ג יואב חלא הי"ו למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"י.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת החתן הרב שלמה נר"ו בן ידידנו הרב ציון גרשי הי"ו, הם מהמתפללים הקבועים והותיקים פה בבית המדרש 'פעולת צדיק', לרגל שמחת הנישואין. בשב"ק זו, היתה שבת החתונה. ברוך ה'. יהי רצון שיצליחו. השם ברוך הוא יזכה אותם, לבנות בית נאמן כשר וטהור בישראל, אכ"ר. החתן דנן הוא מבני עלייה אשר המה מועטים, וזוכה כעת גם לסיים את כל הש"ס. ירבו כמותו בישראל.

כמו כן השיעור מוקדש לעילוי נשמת רבי יחיא בן סלימאן חלא ז"ל, שנלב"ע בשבוע שעבר, תנצב"ה. בעבור שהתנדב ומתנדב תמיד למוסדות יד מהרי"ץ ידידנו הנעלה בנו הרה"ג יואב חלא הי"ו – שהוא גם הגבאי של בית המדרש פה, וב"ה חברותא שלי מזה עשרות שנים, השם ברוך הוא יזכה אותם לראות את כל הצאצאים וצאצאי הצאצאים, שימשיכו בדרכו דרך ה'. וְכָל רֵאיוֹתָם יִפְרוּם כִּי הֵם זָרַע בְּרָךְ יְיָ (ישעיהו ס"א, ט"ז). שיהיו הנטיעות דומות לשרשים. ב"ה היה אדם ירא שמים. ההספד שדיברתי שם בזמנו, לפני המטה, היה ממש קולע. הבאנו את המאמר ושבתי דף ק"ה ע"ב כל המוריד דמעות על אדם כשר, הקב"ה סופרן ומניחן בבית גזיו. אדם כשר, ירא ה' מרבים. חבל על – אינני רוצה להגיד את ההמשך, את המלה 'דאבדין' – אבל חבל שאין לנו היום את הדמויות האלה, לראות אותם, אנשים משיירי אנשי כנסת הגדולה, לראות את תואר הפנים של יהודים, עם הזקן והפיאות, ועל הפנים נוצצת ובוקעת יראת שמים. אבל אנחנו עכ"פ מתנחמים, שבקרוב יחיו המתים, ונזכה בקרוב לגאולה השלימה, אכ"ר. המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונוק יצילם, וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

ביאור המאמר במדרש הגדול (פרשת וירא) בעניין אברהם אבינו שנתן שבע כבשות במתנה לאבימלך, והעונש על כך כי על ידי הפלשתים נהרגו שבעה צדיקים.

במדרש הגדול [פרשת וירא, דף שמ"ב] הביא מאמר מרעיש, מבהיל, כמה הקב"ה מדקדק עם סביביו, עם צדיקיו וחסידיהם, כחוט השערה. דברים שאנחנו לא היינו מעלים בדעתנו, כמה שחז"ל ירדו לעומק העניינים.

לאחר פרשת לידת יצחק, נאמר [בראשית כ"א, כ"ב-כ"ג] כך, וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכָל שֶׁר צָבָאוּ אֶל אֲבִרְהָם לֵאמֹר, אֱלֹהִים

עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר אָתָּה עֹשֶׂה. וְעַתָּה הִשְׁבָּעָה לִּי בְּאֱלֹהִים הֵנָּה אִם תִּשְׁקַר לִי וּלְנִי וּלְנִכְדִּי. בְּחֶסֶד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי, וְעַם הָאָרֶץ אֲשֶׁר גָּרְתָּה בָּהּ.

אבימלך מלך פלשתים ראה שאברהם אבינו מצליח בכל העניינים, לא כדאי להסתכסך ולרבי איתו. הפלשתים הללו ניסו לעשות לו בעיות, אבל ראו שהדבר לא משתלם. בהתחלה הם חשבו, סוף סוף גם הוא לא מאה אחוז, כי הנה אין לו ילדים. הוא לא זכה, שאשתו שרה תלד. אשתו עקרה. אבל כעת, כבר יש לו בן. הוא מסודר בכל, מושלם. הקב"ה דואג לו, בכל התחומים ובכל העניינים. לכן אבימלך מבקש מאברהם, בוא נעשה 'הסכם שלום', אם תשקר לי ולניני ולנכדי וגו', כחשד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי וגו'.

ואברהם אבינו, ברוב טובו וחסדו, אומר מיד, וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם, אֲנֹכִי אֲשָׁבֵעַ. ואברהם עוד מוסיף ומתנדב, שבע כבשות צאן. כמ"ש [שם שם, כ"ח] וַיִּצַּב אֲבִרְהָם אֶת שְׁבַע כְּבָשֹׁת הַצֹּאן לְבִדְהָן.

כתוב על כך במדרש הגדול [שם] בזה"ל, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, אמר לו הקב"ה – לאברהם אבינו, בעיקבות העניין הזה – אתה נתת לו שבע כבשות, חייך שהן עתידין להרוג מבניך שבעה צדיקים. ע"י הפלשתים האלה. במשך הדורות, הצאצאים של אבימלך – או עכ"פ מבני עמו, העיקר שהם פלשתים – יהרגו שבעה צדיקים מצאצאיו.

מי אלו, שבעת הצדיקים שייהרגו? ואלו הן. שאול ושלשת בניו, וחפני ופינחס ושמשון. ואית דאמרין, אף עלי.

לאחר מכן, מובא במדרש שם עוד דברים. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, אמר לו הקב"ה, אתה נתת להן שבע כבשות, חייך שארון הברית עושה אצלן שבעה חדשים וכו'. אמר לו הקב"ה, אתה נתת להן שבע כבשות, חייך שהן עתידין להחריב מבניך שבעה עולמות. ואלו הן. אהל מועד, וגלגל, ושילה, ונוב, וגבעון, ובית העולמים שנים. מיכן שכל הנותן מתנות חנם לגוי, נענש.

אבל מצאתי בס"ד, כי ישנו מקום אחד, שבו ישנם שבעה מאמרי חז"ל, אחד אחרי השני, ובכולם כתוב שהקב"ה אמר, ולכאורה אנחנו תמהים על כך. כדלעיל. הדברים נשגבים. אבל חז"ל אומרים, שהקב"ה אמר.

במדרש שמואל [פרשה ט', ב'] כתוב כך, אמר רבי שמלאי, אמר הקב"ה לראובן, אתה התחלת בהצלת נפשות תחילה, שנאמר וישמע ראובן ויצלהו מידם [בראשית ל"ו, כ"א], חייך שאין מפרישין ערי מקלט תחילה אלא מתחומך, הה"ד את פצור פמדך פארץ המישור לראובני [דברים ד', מ"ג].

לא אכנס לעניין המאמרים עצמם, רק אעמוד על הנקודה הזאת. כי לגבי המאמרים עצמם, צריך להעמיק בהם ולהבינם בפני עצמם. נעמוד רק על העניין הזה, מה שאנחנו מדברים. המדרש שמואל אומר בשם רבי שמלאי, כי הקב"ה אמר, שבגלל שראובן הציל את יוסף, לכן העיר מקלט הראשונה תהיה של שבט ראובן.

שוב הפעם השאלה, מישהו שמע שהקב"ה אמר זאת? היכן כתוב, שהקב"ה אמר את זה?

בעת, הדבר השני. אלו שבעה מאמרים רצופים, אחד אחרי השני, דברים מהסוג הזה. הדבר אומר דרשני.

אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, אמר הקב"ה ליהודה, אתה היצלת לי ארבע נפשות, שלשה מן האור ואחת מן הבור, תמר ושני בניה מן האור ויוסף מן הבור. הרי תמר היתה אמורה להישרף, וכן בניה עמה פרץ וזרח, ויהודה הציל אותם, בזכות שהודה ואמר 'צדקה ממני'. אחרת, אם יהודה לא היה מודה ואומר כך, היא היתה מוצאת לשריפה. וכן את יוסף, יהודה הצילו מן הבור. בזכותו, לא לקחו את יוסף. הרי נאמר, ויאמר יהודה אל אחיו מה פצע פי נהרג את אחינו וכסינו את דמו. לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא, וישמענו אחיו [בראשית ל"ז, כ"ו-כ"ז].

חייך שאני מציל לך חנניה מישאל ועזריה מן האור. הרי חנניה מישאל ועזריה היו משבט

בלשון המדרש רבה [בראשית רבה נ"ד ד'] כתוב, אתה נתת לו שבע כבשות בלי רצוני. דהיינו, אברהם אבינו נתן זאת מעצמו. הוא לא שאל את הקב"ה. אעפ"י שאברהם אבינו, כל מחשבתו תמיד היתה דבוקה עם הקב"ה, מ"מ בנ"ד הוא לא חשב שצריך לשאול את הקב"ה. כי לכאורה הוא עושה בודאי דבר טוב.

אבל, הוא טעה. אסור היה לעשות את זה. הרי ארץ ישראל ניתנה לאברהם אבינו, והפלשתים אלו הפלסטינאים, אשר מקומם בעזה, שהיא בארץ ישראל. איך אתה – אברהם אבינו – מבטיח לו, 'אם תשקר לי ולניני ולנכדי?' שאנחנו נחיה בשלום? ואם נצטרך לכבוש את ארצם? איך אתה נשבע לו? אמנם בסופו של דבר, הם עברו על השבועה, וא"כ היה מותר. אבל בגלל זאת, נהרגו שבעה צדיקים.

שבעה מאמרי חז"ל בהם כתוב בלשון 'אמר הקב"ה', ולא נמצא היכן אמר זאת.

המאמר דלעיל, הוא מאמר מפליא, אשר צריכים להתעמק בו ולהבינו. לא אכנס להרחיב בנושא הזה, אולי בהזדמנות אחרת, בעת אעמוד בעז"ה רק על נקודה אחת. לכאורה אולי היא נראית נקודה צדדית, שאיננה נוגעת לעיקר המאמר, אבל זהו דבר הנמצא בהרבה מקומות, ויש לזה חשיבות כשמעמיקים בעניין.

כתוב כאן, 'אמר לו הקדוש ברוך הוא'. לכאורה, היכן הקב"ה אמר את זאת? מישהו יודע, איפה הקב"ה אמר לאברהם, שבגלל שבע כבשות, ייהרגו שבעה צדיקים?

האמת היא, שכאשר התבוננתי בכך, ראיתי אחר-כך כי השאלה הזאת היא צריכה להישאל לכאורה בהרבה מקומות בספרי חז"ל, כשכתוב בלשון 'אמר הקב"ה', ואנחנו לא מוצאים היכן בדיוק הוא אמר את הדברים הללו. אולי לפעמים כן. למשל, בגמרא במסכת ראש השנה [דף ט"ז, ושם כבר הראשונים עומדים על כך, כגון הרמב"ן והריטב"א. ועוד כמה מקומות בגמרא.

יהודה, אשר נבוכדנאצר גזר להכניסם לכבשן האש. ודניאל מן בור אריות. ארבע כנגד ארבע.

דבר שלישי. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, אמר הקב"ה למשה, אתה אמרת וידעת היום והשבת אל לבבך כי יי' הוא האלהים וגו' [דברים ד', ל"ט], חייך שאני מכתוב עליך ולא קם נביא עוד בישראל כמשה [דברים ל"ד, י"]. מדה כנגד מדה. אתה שיבחת אותי, אמרת 'אין עוד מלבדו' – חסר כאן במדרש את סוף הפסוק, אין עוד – גם עליך אני אכתוב, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה'.

דבר רביעי. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, אמר הקב"ה לרחב, את אמרת כי יי' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת [יהושע ב', י"א]. על הארץ מתחת, ניקח. שמה בשמים ממעל. כך רחב אמרה לפניחם וכלב, המרגלים ששלח יהושע. טוב, מאיפה את יודעת שה' הוא אלהים בשמים ממעל? בשלמא לגבי 'על הארץ מתחת', היא אכן רואה זאת, כי הקב"ה עשה נסים ונפלאות, היא שמעה על כל הנסים שנעשו ביציאת מצרים, לכן נמוגו כל יושבי הארץ וגו'. אבל מהיכן היא יודעת, שה' הוא גם בשמים?

את אמרת מה דלא חמין עיניך – דהיינו מה שלא ראית בעיניך – חייך שבנך עומד ורואה מה שלא ראו הנביאים, הה"ד נפתחו השמים ונראה מראות אלהים [יחזקאל א', א'].

הרי רחב לבסוף חזרה בתשובה ונתגיירה, ויצאו ממנה מלכים ונביאים. אחד מהם, זהו יחזקאל הנביא. הוא ראה 'מראות אלהים', בזכות הסבתא אשר שיבחה את הקב"ה, והאמונה שלה שהבינה כי ה' הוא גם 'בשמים ממעל'.

דבר חמישי. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, אמר הקב"ה לחנה, מתחילת ברייתו של עולם לא קלסני בשר ודם בפסוק הזה, יי' צבאות, אלא את. הרי התואר 'צבאות', אינו כתוב בתורה. חנה היא שאמרה לראשונה את המלה הזאת, את השם הקדוש הזה, כפי שנאמר [שמואל א', י"א] יי' צבאות אם ראה תראה בעיני אמתך וזכרתני וגו'.

חייך שבנך – זהו שמואל – עומד ופותח בו. הה"ד פה אמר יי' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל [שמואל א' ט"ז, ב']. שוב הפעם נשאל, היכן מצינו שהקב"ה אמר זאת?

דבר ששי. תשמעו, וזהו דבר חידוש גדול מאד, מצד עצמו.

אמר רבי אבהו, בשעה שהלך עבד מלך הכושי להעלות את ירמיה מן הבור, מהו אומר לו? שים נא בלואי הסתבות והמלחים וגו' [ירמיהו ל"ח, י"ב], אמר לו ירמיהו, הלואי יהיה לי סולם אחד. אמר לו הקב"ה, סולם את מבקש? אין לזקנתך ביד, [אלא] חבל. לא כן כתיב, ותורידם בחבל בעד החלון [יהושע ב', ט"ז], אף אתה, וימשכו את ירמיהו בחבלים [ירמיהו שם, י"ג].

ירמיהו נתנבא נבואות קשות על ישראל, אנשים כעסו על מה שהוא מדבר, וצדקתו המלך לא יכל לעמוד כנגד כל אלו אשר דרשו להעניש אותו, ושמו אותו בתוך בור, כפי שנאמר [ירמיהו שם, ו'] ויטבע ירמיהו בטיט. נודע על כך לעבד מלך הכושי, והוא אמר, ח"ו שירמיהו יטבע בטיט, ח"ו שיהיה עוד לישראל עון גדול בגלל כך, והוא בא להציל אותו. הוא הושיט לו, להעלות אותו מן הבור, והוא היה צריך להניח בגדים תחת אצילי ידיו, בכדי להעלות אותו עם החבלים, כי זה כבד, שלא יזיק לו ויפצע אותו. הוא אמר לו, תשים מתחת השחי את בלויי סחבות הללו, דהיינו בגדים רכים, בכדי שיהיה אפשר להרים ולהוציא אותו. היו צריכים להביא שלושים אנשים, בכדי להעלות אותו.

ירמיהו מבקש מהקב"ה, ריבונו של עולם, אי אפשר להביא בשבילי סולם? למה רק ככה בצער גדול, שירימו אותו בחבלים? אמר הקב"ה לירמיהו, תשמע, אתה מצאצאי רחב, ועליה נאמר 'ותורידם בחבל בעד החלון'. אין לך זכות, לקבל סולם. יש לך רק זכות, לקבל חבל. מה שמגיע לך זה חבל, אבל סולם לא מגיע לך.

תשובת מרן שליט"א: בודאי זה נכון ויכול להיות, או שאמרו במסורת איש מפי איש. אבל בענייננו א"צ להגיע לזה.

אם כי אולי לגבי אברהם אבינו, הדבר קצת שונה. כי לפי לשון מדרש הגדול, כתוב 'אמר לו הקב"ה וכו', משמע שהקב"ה אמר כך לאברהם, ולא כפי הפירוש שאמרת לעיל, כי רק אחרי שימותו שאול ושלוש בניו וחפני ופינחס ושמשון, רק אז אנחנו מבינים כי זאת התכנית של הקב"ה, מקשר בין הדברים. אולם מלשון מדרה"ג משמע, שהקב"ה אמר זאת לאברהם אבינו מראש. כתוב כאן, 'אמר לו'. וזאת לא רק במדרה"ג, אלא אף בפסיקתא דרב כהנא נדף פ"ה ע"א, ובראשית רבה. א"כ לא מתאים לכאן, הפירוש שאני אומר.

לכן אולי צריכים לומר כאן, פירוש אחר. בנ"ד עלינו להגיד, שהדבר רמוז, כי כתוב ובראשית כ"א, כ"ט] וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל אֲבִרְהָם מָה הָנָה שָׁבַע בְּכֶשֶׁת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבִדְנָה.

כאשר אנו קוראים זאת, אנחנו מבינים בפשיטות כי אבימלך מלך פלשתים, אמר כך לאברהם אבינו. אבל כנראה שישנו כאן רמז, אל תקרי ויאמר אבימלך, אלא 'אבימלך' זהו הקדוש ברוך הוא. ישנו כאן רמז, במלה 'אַבְיִמֶלֶךְ'. לחלק זאת לשתי מלים. אַבְי מֶלֶךְ. אבינו מלכנו. אמנם בודאי לפי הפשט, זהו אבימלך מלך פלשתים. אבל רמז פה, אבי מלך. כעת נקרא את התורה, לא עפ"י הפשט, אלא באור אחר.

וַיֹּאמֶר אֲבִינוּ מֶלְכֵנוּ, הקב"ה כועס על אברהם אבינו, 'מה הנה שבע כבשות האלה אשר הצבת לבדנה?' מה נתן לך רשות, לתת לאבימלך שבע כבשות? לא מגיע לו. ואכמ"ל.

בעניין האסונות והמקרים הנוראים שאירעו בימים האחרונים, ובפרט בקרב הציבור החרדי כגון בעיקורת ירושלים ובאופקים, וחשיבות צניעות רגלי הנשים כפי שבתים לבשו מכנסיים מתחת השמלה. קריאה לחידוש העניין.

מדוע אני אומר זאת?

שוב הפעם, היכן הקב"ה אמר זאת?

כעת הדבר השביעי. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, אמר הקב"ה למשה, אתה אמרת פי יבא אלי העם לדרש אלהים ושמות י"ה, ט"ז, דצריך לנורא יפיח בה – מי שצריך אש, יהא נופח בו להבעירו. דהיינו, אם אתה רוצה, הינך צריך לטרוח ולחפש. מי שמבקש משהו, לא מקבל זאת בקלות. אם תתאמץ, תשיג – אף אתה, כשתהא צריך דבר, תהא בא אצלי. הה"ד וַיָּבֵא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱל מוֹעֵד לְדַבֵּר אֵתוֹ [במדבר ז', פ"ט]. אם אתה רוצה אותי, אל תחכה שאני אבוא אליך, או שאודיע לך. אלא תתאמץ, תבוא, ואז תקבל.

כך לשון המדרש, 'אמר לו הקב"ה למשה'. ומביאים פסוק, 'ובבוא משה אל אהל מועד'. אולם לכאורה, לא כתוב שהקב"ה אמר כך.

חושבני, כי מכל המקומות האלה, המסקנא היא פשוטה.

כאשר חז"ל אומרים בלשון 'אמר הקב"ה', אין פירושו בהכרח שהקב"ה אמר כך מלים אלה בצורה מפורשת, אלא שלפי העניין מבינים כי זהו מה שהקב"ה אומר. לא צריך שיהיה כתוב זאת במפורש. כפי שאמרנו בתחילת השיעור, כי רואים ששבעה צדיקים – מצאצאיו של אברהם אבינו – נהרגו ע"י הפלשתים. למה דוקא על ידם? בגלל אותן 'שבע כבשות' שנתן.

הרי כתוב, 'את בצר במדבר בארץ המישור לראובני'. למה דוקא לראובני? חז"ל מקשרים זאת, לעניין ההוא. כלומר, אנחנו מבינים, לפי המעשה והתוצאה, לפי מה שאנו מתעמקים בכך ומשווים בין העניינים, כי זהו מה שהקב"ה אומר. אין פירושו, שהקב"ה אומר כך במפורש, או שכתוב זאת באיזה שהוא מקום, אלא שזהו פירושם של דברים. זה מה שהקב"ה אומר. מי שמתעמק, מבין כי זהו מה שהקב"ה רוצה ומביע. המעשים, מוכיחים את הכוונה.

שאלה מהקהל: למה לא נאמר כמו שידוע מהרבה מקומות, שחז"ל אמרו מה שאמרו ברוח הקודש?

בעוה"ר בימים האחרונים היו אסונות קשים וכבדים, בציבור החרדי. תאונות דרכים מחרידות, בעיקר ירושלם ת"ו, ובעיר אופקים ת"ו. ועלינו לשמוע, מה הקב"ה אומר? אמנם אין לנו זכות, שהקב"ה ידבר איתנו, שישלח לנו נביאים. אבל צריכים מעצמנו להבין, מה הקב"ה אומר? מה הדברים אומרים?

בפרט שהיה דבר מבהיל, מישהי מעוברת, נכדה של ת"ח חשוב ומוכר מעיר רכסים, הריון בן שלושה חדשים, שהיו צריכים לכרות את רגליה רח"ל, בגלל התאונה. ה' ירחם.

הקב"ה מדבר איתנו. מה הוא אומר לנו?

ת"ח אחד אמר לי בעש"ק זו, כי במשפחתו ישנן טענות, לא רוצות ללכת עם גרביים. והמדובר במשפחה חרדית. הן אומרות, מה זה גרביים? 20 דנייר, 40 דנייר? מה זה משנה? זה אותו הדבר. אין הבדל בין הגרב לבין הרגל. זה בלא"ה שקוף. אם כן לא צריך גרביים.

עניתי לו, כי האמת היא שהן אומרות לכאורה טענה אמיתית. אם רוצים להיות אמתיים, אין הכי נמי, צריכים לתקן את הנושא הזה, של צניעות הרגליים. כי לצערינו, הנושא הזה אינו טוב. חושבני כי צריכים לחזור למסורת אמותינו, בדורות שעברו, ללבוש את המכנסיים – דהיינו הלפאס – או כעין זה, מתחת לשמלה או החצאית. זאת הצניעות האמיתית. לא גרביים שהן צמודות לגוף, אלא מכנס מתחת לשמלה או החצאית. זה מה שצריך להיות. אכן הן צודקות בטענתן, אבל אם הן טוענות טענה אמיתית, תהיינה אמיתיות עד הסוף.

ומה שבזמנינו הדבר אינו מקובל, ראשית הדבר אינו מדויק, כי כבר לפני כמה שנים הבאתי זאת בהסכמתי לספר 'חנוך לנערה' של הרבנית זיידנר שתחי', כתבתי שם לגבי העניין הזה, ושמעתי כי הדבר אכן התחיל קצת להיכנס. אבל אין הכי נמי, צריכים עוד התארגנות חברתית, כי אי אפשר שהדבר הזה יהיה נחלת יחידות בודדות. זה לא יחזיק ח"ו. על כן להתחיל לאט לאט בבית, עד שהדבר

ייכנס ויתפרסם. כי אכן, אם אכן רוצים צניעות, שלא נשקר את עצמנו.

בשלחן ערוך המקוצר [הלכות מלבושי הנשים וצניעות, סימן ר"ב סעיף ו', דף ר"ס] כתבתי בס"ד כך, רגליה, חובה שתהיינה מכוסות עד סופן דהיינו עד העקב, וגם כפות הרגליים והאצבעות. השמלה או החצאית תכסה את הרגליים עד כמחצית השוק, ולכלהפחות עד למטה מסוף הברך (15-10 סנטימטר) באופן שלא יתרוממו ותתגלה הברך, לא רק כשהיא עומדת, אלא אפילו בעת שיושבת או מגביהה את הרגל. ויתר השוק, יהא מכוסה בגרביים בלתי שקופות (בעובי 70 "דנייר", ולכלהפחות 40 "דנייר"). קל וחומר שאר בגדיה, אסור שיהיו שקופים או בצבע לבן עשויים מברדק, שנראה דרכם אפילו משהו מבשרה, או בגדיה הפנימיים. לפי שכשאנו אטום, נחשב אותו מקום כבלתי מכוסה. וכל זה לא רק בצאתה חוץ מביתה, כגון לחצר או לחדרהמדרגות וכלשכן לרחוב או לשוק, אלא אפילו בהיותה בבית, כל שיכול לראותה איש זר, ואפילו אחד מבניה הגדולים. הן הנמצאים בבית, הן שיכולים להיכנס אפילו לזמן קצר. ולכן אפילו רגליה צריכות להיות מכוסות בגרביים גם בבית, ואפילו בימות החום, וכן הוא לפי מנהגינו.

למעשה, חזרתי בי משני דברים שכתבתי כאן, כבר דיברתי על כך בעבר, וזה גם נדפס בחוברת 'בגדי תפארתך' של ידידנו הרב יניב עסיס הי"ו [ועיין שיעור מוצש"ק צו התשע"ג]. כי לגבי 40 דנייר, נתברר כי שינו את הייצור, וכיום אפילו 40 דנייר זה לא שווה, כי זה ג"כ שקוף. 70 דנייר, זה בקושי. אבל 40, זה בודאי לא טוב.

ולגבי מה שכתבתי, כי למטה צריך לכל הפחות 15-10 ס"מ, האמת היא כי זה על פי מה שהרבה גדולי תורה פירסמו כך בעבר, אבל לצערינו הדור היה אז חלש, הצניעות של פעם, כל המצב שהיה, כגון בגלל השואה אצל האשכנזים, והעלייה לארץ ישראל – העלייה הגשמית, והירידה הרוחנית – היה בלבול דעות

מסתמא זה משהו שהיה מקובל מדורידורות, כך היה המקובל, רואים כי הבינו שהחלק התחתון הוא יותר קל. אם כן, אם אפשר להסתפק שם במכנסיים, אזי אולי יכול להיות כי גם גרביים אטומות זה ג"כ טוב. אבל כמובן, שמכנסיים זה יותר טוב, כי הגרביים הן צמודות לרגל, רואים את מבנה הרגל. משא"כ מכנסיים, זה יותר צנוע, ובודאי שזה הכי טוב.

שאלה מהקהל: א"כ גם 200 דנייר לא יעזור?
תשובת מרן שליט"א: נכון. אני רק אומר, כי ישנה ראייה שהדבר שונה. אבל עד כמה שונה? זה כבר עניין של הבנה וסברא, וקשה לנו לדעת, כיון שאין לנו הלכות מפורשות על כך בש"ס ובפוסקים. כמובן, צריך שיהיה לא צמוד, אם היה אפשר. אולם, גם אין הוכחה הפוכה. זאת אומרת, אינני יכול לחייב זאת מבחינה הלכתית. אין לי לגבי דבר זה, לא ראייה ולא סתירה.

שאלה מהקהל: גם בכפות הרגליים צריך?
תשובת מרן שליט"א: כפות הרגליים, בעצם הם לא חייבים כיסוי. האמהות שלנו בתימן, היו הולכות יחפות. גם הגברים בארץ תימן, היו הולכים יחפים. בדרך כלל. אבל דבר זה, תלוי כבר במנהג. כי אחרי שהתקבל היום, שמכסים את כפות הרגליים, אי אפשר להסתמך על מה שפעם זה היה גלוי. ישנם דברים, שאינם חובה הלכתית, אלא שזה תלוי במנהג. מצד הדין, אין הכי נמי, אין חובה כזאת, אבל במקום שנהוג לכסות, צריכים לכסות. כמבואר בפוסקים. ממילא, גם את זה צריך לכסות. אבל, פחות מאשר את הרגל עצמה.

*

בכדי לפרסם את העניין הזה, לגבי המכנסיים, כפי שהיה בדורות שעברו, ביקשתי מהרבנית שלי שתחי שתעלה זאת שוב על הכתב, וחושבני כי כדאי לפרסם זאת, אם כי זה כתוב כבר בתמצית בספר חנוך לנערה, בהסכמתי שם, אולם כאן זה יותר מפורט.

החצאית צריכה להיות רחבה וארוכה עד אמצע השוק. ומי שרוצה ויכולה להדר עד הקרסול, ירבו זכויותיה. כמובן, מי שחשוב לה היראת

וכו', היו דברים שהיה קשה לתקנם, אז הסתפקו במינימום, או ב'דיעבד'. וכן כל מיני דברים לא מבוססים, הדברים לא נתבררו אז היטב גם מבחינה הלכתית. נשתנתה מסורת הדורות, ההשתלשלות מהדור שעבר.

בקיצור, המשכיות הדורות התנפצה, העולם נשתנה והתקלקל. לצערינו לקח לאט לאט, עד שתפסו את עצמם, והבינו כי זאת בעצם טעות, והדבר אינו נכון. אלא, צריך שכל השוק יהיה מכוסה.

דהיינו, מה שכתבתי כאן, 10-15 ס"מ, זאת בודאי לא הדרך, אלא לכלהפחות 'עד כמחצית השוק'. וישנם כאלה האומרים, שצריך עד סוף השוק, דהיינו עד הקרסול. כי לטענת החולקים, החלק התחתון של-רגל, איננו משמעותי. הם קוראים לכך, שזה 'קֶרֶשׁ', זה לא בולט וכו'. אמנם לכאורה מהו ההבדל, בין החלק התחתון של-שוק, לבין החלק העליון?

אבל ישנם כאלה האומרים, כי בכל זאת ישנו הבדל. וחושבני, שהם צודקים. והראיה, מן האמהות והסבתות שלנו. שהרי הלבאס התימני, המכנסיים של-נשים התימניות, היה רק בארץ תימן. זהו דבר מעניין. לפי מה ששאלתי וביררתי, בשום ארץ בעולם, גם בארצות אחרות, לא היה מקובל סוג המלבוש הזה. הכי הרבה, הלכו מכוסה עד הקרסול. אבל שיהיה מכנס מתחת, זה מיוחד לתימן.

שאלה מהקהל: שמעתי כי כך גם בארץ הודו?
תשובת מרן שליט"א: אדרבה, תבדוק ותברר, נשמח לדעת.

על כל פנים, אצלינו היה מקובל, כי מחצי השוק ומטה, היה מכוסה רק במכנסיים. הרי לגבי החלק העליון, בודאי שהמכנס לא היה טוב. הדבר סימן, שהחצי השני הוא יותר קל. שם אפשר מכנסיים. כי החלק העליון של-שוק, מן הברך ומטה, לא סלקא דעתך שיועיל מכנסיים, אלא רק החלק התחתון.

אמנם אין לנו מקור מפורש לכך מן הספרים, לא בספרי חז"ל ולא בספרי הפוסקים, אבל לפי המציאות, עפ"י מסורת התימנים, אשר

שמים. אבל כאשר אומרים 'להדר', אין הכוונה לעשות זאת מתוך עצבים ולחץ, כי לפעמים הקיצוניות דוקא מזיקה. אם עושים זאת בצניעות אמיתית, מתוך קדושה. מי שרוצה ויכולה, כמובן שאין קץ למתן שכרה, כי זהו דבר חשוב מאד.

וכאן ברצוני לעורר על נקודה חשובה מאד. אשה צריכה ללבוש מכנסיים מתחת לחצאית או לשמלה, רצוי בצבע כהה, וכמובן לא חייב לראות אותם.

רצוי לא לראות אותם.

ואז אין בעיה והגבלה בתנועות הגוף, ובפרט לילדות שיכולות לרוץ, לדלג, לקפוץ בחבל, ולשחק ברצפה עם אחיה, ולא יצטרכו כל הזמן להעיר לה: "את לא צנועה! את לא צנועה!". כי אם החצאית מתרוממת קצת, וזה טבעי, אז יש מכנס מלמטה. בואו לא נהפוך את הילדות שלנו למומיות, וניתן להן מרחב תנועה. היום יש מכנסי טריקו נוחים לגוף. ואם מרגילים מגיל צעיר, זה הופך להיות חלק בלתי נפרד מהבגדים הפנימיים.

הדבר חשוב מאד, לחנך כך את הילדות. כי אם מהתחלה מחנכים את הילדות כך, ממילא הן יתרגלו לזה.

בתימן הלכו הבנות והנשים עם מכנסיים שנקרא 'לבאס', כי זה הלבוש העיקרי של אשה.

אינני יודע, האם זהו 'פשט', או 'דרש'... לומר שה'לבאס', זהו הלבוש העיקרי. כי לגבי המלה לבאס, אינני יודע האם אכן זהו פירוש. [למכנסיים של בנים וגברים, קראו בשם אחר, סְרֻאֵל]. כי למשל, במקום 'לבוש', אומרים 'לְבָס'. כשמצווים 'תלבש', אומרים 'אֲלַבֵּס'. לא יודע האם אפשר לומר, כי הכוונה שזהו הלבוש העיקרי. אף כי יכול להיות. אבל אם זה לא 'פשט', לפחות בתורת דרוש זה טוב...

לגבי הלבאס שלבשו בתימן, רואים את החלק התחתון שלו, אולם בעצם זה מגיע עד המותן. החלק העליון, בדרך-כלל הוא לבן. אצל היהודיות. כי בעצם, זה היה מלבוש כללי

בתימן, לאו דוקא אצל היהודיות. אבל מה שהיה מיוחד אצל היהודיות, כי בגלל עניין הטהרה, הן עושות את זה בצבע לבן ועיין שיעור מוצש"ק צו התשע"ג. ובישיעור מפי מרן שליט"א שנמסר במסגרת כינוס אברכי כוללי נחלת מהרי"ן, כ"ח ניסן ה'תשע"ד, אולמי "גני הזית" בני ברק, ושיעור מוצש"ק חיי שרה התשע"ח. כך היה עד הברך. ומהברך ומטה, עשו זאת צר. עד שם, זה היה רחב, כי אם יהיה כתם וכדומה, הוא יתפש על הבגד. אשריהם ישראל. דבר זה, שמעתי בלחישה.

הרבנית שתחי' ממשיכה וכותבת כך, ומי שלובשת מכנסיים וחצאית רחבה וארוכה דיה, אז אין משמעות לגרביים, וכל גרב שתשים יהיה טוב. ולוותר על הויכוח הנדוש, של כמה דנייר צריך? 40? 50? 70? הרגל חייבת בכיסוי כמו היד (אולי יותר מזה), ולא יעלה על הדעת לכסות את הידיים עם בד של גרב 40 דנייר, או אפילו 70 דנייר, בצבע הרגל.

יהי רצון שדבר זה יתקבל, חושבני כי כיון שזהו עניין חברתי, צריכים שיהיה ממש ציבורי, שהרבה יעשו זאת, בכדי שלא ישאלו ויגידו מה הם השינויים האלה. ובעז"ה בזכות זה, יזכו שיקויים בהם 'כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך, לכל מי שתתנהג בצניעות הראויה.

שאלה מהקהל: אבל מרגישים עם זה חס? תשובת מרן שליט"א: יותר טוב מלהישרף בגיהנום... גם זה רק בהתחלה. הנסיון הוכיח כי אחרי שמתרגלים, זה כבר לא חס. גם הרי אפשר שזה יהיה מבד דק מאד.

שלושה חידושים נוספים בעניין אל תרבה שיחה עם האשה, ובכללם דברי רבי זכריה הרופא.

דיברנו בעבר [מוצש"ק שלח לך, קרח, חוקת, בלק, התשפ"ב] לגבי עניין 'אל תרבה שיחה עם האשה'. זה ג"כ אחד מדרכי הצניעות.

והבאנו את הגמ' בעירובין [דף נ"ג ע"ב], רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא, אשכחא לברוריה. אמר לה, באיזו דרך נלך ללוד? אמרה ליה, גלילי שוטה. לא כך אמרו חכמים, אל תרבה שיחה עם האשה. היה לך לומר, באיזה ללוד.

בהדיא. וכן ההמשך, 'קל וחומר באשת חבירו'. כי גם זה, נכלל בכך. שהרי הוא קובע את דבריו, על הפיסקא הזאת, 'אל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו, קל וחומר באשת חבירו', ועל כך הוא אומר, 'כבר ביארנו רבינו'. זהו החידוש השני. חוץ ממה שאמרנו קודם, לגבי החיד"א בספרו פתח עיניים.

חידוש שלישי, שראיתי בעניין זה. לרבי זכריה הרופא, יש לו גם פירוש על המשנה, אשר גם הוא עדיין לא נדפס, והוא כותב דברים חדשים. וז"ל, באשתו אמרו ק"ו באשת חבירו, הרי זה דבר שלא יתכן לאנשים הפרישות ממנו? הוא טוען, כי הדבר אינו מציאותי, שהאדם לא ידבר עם אשה זרה. לא יכול להיות דבר כזה. לא יתכן.

תשובה. דע שכבר הביאו על זה משל ואמרו – תשמעו טוב – מעשה ברבי טרפון שהיה הולך ללוד, מצא נערה ואמר לה 'היכן הדרך ללוד?' אמרה לו, והלא אמרו אל תרבה שיחה עם האשה? אמר, וכיצד? אמרה, אמור, היכן ללוד. שמעתם? לא רבי יוסי הגלילי, ולא ברוריה, אלא רבי טרפון מצא נערה, לא כתוב את שמה. לא נזכר 'גלילי שוטה', ולא כל זה. יש לו גירסא אחרת בכלל. רבי זכריה הרופא, מביא הרבה פעמים דברים מיוחדים. לקדמוניו היו גירסאות אחרות. זהו דבר חידוש.

חכם אחד רצה להגיד, שהוא כתב זאת בע"פ. מזכרוננו. אבל לענ"ד לא מסתבר, כי עד כדי כך הוא לא דייק, בכל כך הרבה דברים.

תשובתו לשאלה דלעיל היא, אם כן, ראוי הקיצור בשיחה עמה. עד כאן.

השאלה שלו היתה, חושבני כי כך הוא הבין בשאלה, שאם כתוב במס' אבות 'באשתו אמרו ק"ו באשת חבירו', אזי יש להימנע לגמרי משום דיבור.

הר"ה לא לומד כמו הרמב"ם, הוא התעלם כאן מהרמב"ם, ואינני יודע למה. הוא מבין כפי שכולם מבינים, כי הכוונה לכל דיבור בכל נושא. אז אם כתוב 'באשתו אמרו ק"ו באשת חבירו', אזי הדבר אינו מציאותי, זה לא יתכן,

זאת גמרא ידועה ומפורסמת, ודיברנו האם כך היא ההלכה, אם עד כדי כך צריך האדם לצמצם את המלים. ובכלל, לגבי כל העניין הזה, האם זהו איסור, או שזאת חומרא.

בעניין זה, ישנם לנו כעת עוד כמה חידושים בס"ד.

ראשית, לגבי מה שהבאנו, לתרץ וללמד זכות על העולם, כי לפי דעת הרמב"ם, מה שכתוב אל תרבה שיחה עם האשה, אין המדובר על סתם דיבורים, אלא רק על דברים שבינו לבינה. כך הבאנו בזמנו, מהרמב"ם בפירוש המשנה, ודייקנו כי גם בחיבורו 'משנה תורה' הרמב"ם כך סובר. מצד שני, הבאנו את החיד"א ב'מורה באצבע' האומר, שלדעת הפוסקים, אל תרבה שיחה עם האשה, זהו איסור. ומובן שזה אפילו בכל נושא, כי הוא מדבר שם באופן כללי.

הדבר פלא עצום. כי החיד"א בעצמו, בספרו פתח עיניים על מסכת אבות, כותב ממש כמו הרמב"ם, מעצמו, מסברא שלו. וז"ל, פירוש, גם כשאתה רוצה להיות עמה לקיים מצות פריה ורביה, או מצות עונה. וזהו 'עם האשה' אל תרבה שיחה, רק פיוס מעט, וכמ"ש [עמוס ד', יג] ומגיד לאדם מה שחזו. הדבר מעניין, כי כך הוא בעצמו כותב בפשטות.

ובזמנו דייקנו מכך, כי גם עם אשת חבירו זה אותו הדבר, כיון שזהו ההמשך. וכן, שרק על זה אמרו, ולא על דברים אחרים. כך העמקנו ודייקנו בדברי הרמב"ם.

ובס"ד מצאתי, כי כתב זאת במפורש אחד מקדמוניו [בפירושו כת"י הנמצא בידי, על המשניות], הוא ממש הושיט לנו זאת בקנה. הוא מביא בזה"ל – אמנם הוא כתב ב' ערבית, אבל אני אתרגם זאת כעת ללשון"ק – על המשנה הזאת, 'אל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו, קל וחומר באשת חבירו', הוא כותב כך, כבר ביארנו רבינו, שהוא בעניין המשגל בלבד וכו'.

א"כ ראשית, הוא מוסיף לנו את המלה 'בלבד'. כי המדובר רק בזה. מה שהרמב"ם לא כתב

כי זהו דבר שאי אפשר לעמוד בו. והסיבה היא, כי הוא מבין, שאם לגבי אשתו צריך לקצר, אזי עם אשת חבירו הדבר קל וחומר, ופירושו שלא תדבר עמה בכלל. קל וחומר. ואל תגיד לי, דיו לבוא מן הדין להיות כנדון ועיין בבא קמא דף כ"ד ע"ב, כיון שזאת כתוב רק לגבי דברים מן התורה, אולם בדברי חז"ל כנראה שזהו כפישוטו. אם כן, אין לדבר בכלל עם אשת חבירו. לכן הוא אומר, לא, אל תחשוב שלא לדבר בכלל, אלא הכוונה שתקצר.

ולכן הוא אומר, 'הביאו על זה משל'. מה הפירוש, משל? זהו סיפור, או משל? אלא ודאי שזהו סיפור מציאותי שהיה, ברם תלמד מכך, הביאו חז"ל זאת בתורת משל ודוגמא בכדי שתלמד מזה איך לקצר. כפי שבסיפור שם קיצרו, לקצר ולצמצם במלים, כך תצמצם גם אתה עם אשת חבירו. לא שאין בכלל לדבר, אלא לצמצם בדיבור עמה.

התייחסות מרן שליט"א למכתב שקיבל בעניין זה, ובמעשה של ברוריה אשת רבי מאיר.

קיבלתי מכתב בנושא דלעיל, מאת ידידנו הרב יצחק מסוורי הי"ו, בזה"ל, בעניין מה שאמר מרן שליט"א במוצש"ק פ' חקת בדין 'אל תרבה שיחה עם האשה', יש לי בזה הרהורי דברים, ואכתבם אחת לאחת בקצירת האומר.

המאירי על אבות כתב וז"ל 'זה שיחה היא מונחת אצלי על דיבור שאין בו צורך ועיקר, כמו שאומרים תמיד שיחה בטילה' וכו'. ועפ"ז העלה זלזאת הכונה הזכיר הנה לשון שיחה, להודיע שלא הזהירו לדבר עמה כפי הצורך אם מעט ואם הרבה במה שיש מקום לדבר עם האשה בענין צורכי הבית וכו' שכל שדיבורו עמה בדברים הצריכים, אין הדבר גורם רעה, כי המחשבה טרודה בצורך העצה. על דרך אומרם ז"ל 'בעבדתיה טריד' וכו'. לפ"ד נראה שאין חיסרון במה ששאל ר"י הגלילי את ברוריה, ומכ"ש שלא היה לה לכנותו שוטה.

הוא אומר, שלפי מה שהמאירי מסביר, שהכוונה לא לדבר שיחה בטילה, א"כ מהי

הטענה על רבי יוסי הגלילי? למה היא אומרת עליו 'שוטה'? היא לא היתה צריכה להגיד כך.

וכבר כתב הגרע"י בספרו ענף עץ אבות על אבות 'נראה שלא נהגה (ברוריה) כהוגן עם התנא ר"י הגלילי. ע"כ. ותמה מרן דזאת מניין לו.

הוא דיבר איתי על כך בטלפון, ואמרתי לו, איך אפשר להגיד שברוריה דיברה לא כהוגן? הרי אם הגמרא מביאה זאת בשתיקה, משמע שהגמ' מקבלת את זה. מי שסידר את התלמוד, לא מעיר על כך איזו הערה, לא כתוב 'ולא היא'. איך אפשר לבוא ולהגיד, שהיא לא נהגה כהוגן?

וע"פ דברי המאירי נראה שנאמנו דבריו מאד. ולענ"ד גם לולי דברי המאירי אין מקום לכינוי שוטה כלפי התנא ר"י הגלילי.

לפני שאגיע אל ההמשך, ברצוני לומר משהו לגבי הדברים דלעיל.

ראשית, בזמנו הבאנו כבר את המאירי הזה, והערנו בס"ד על כך. המאירי אומר דבר חידוש, כי מה שכתוב 'שיחה', הכוונה לשיחה בטילה, דהיינו דברים שאין בהם צורך. אולם כאשר רוצים לדבר על שיחה בטילה, הדבר כתוב במפורש, כי זה דבר שונה. ברם בנ"ד, כתוב 'שיחה', לא כתוב 'שיחה בטילה'. היבא דמוכח, שאני.

אבל לבוא ולהעיר הערות על ברוריה, אינני יודע. חושבני כי אין לנו להכניס את ראשינו בין תנאים וגדולי עולם. לבוא ולהעיר הערות, האם היא צודקת, או שאינה צודקת. סוף סוף, ברוריה היתה אשה גדולה ועיין שיעור מוצש"ק שלח לך התשפ"ב. מובא בתוספתא, בשני מקומות, דברים של הלכה. כתוב עליה, 'יפה אמרה'. הצדיקו אותה. לכן אני אומר, כי כאשר גדולי עולם מתווכחים, לא כדאי שנכניס את הראש הקטן שלנו. כפי שכתוב, 'שלא ירצו את גולגלתנו'... עדיף שנשב בשקט. נראה כי לא כדאי שנדבר ונעיר עליהם הערות.

עוד מעט נחזור לכך בעז"ה.

נראה א"כ שהוא סובר, שאין כאן איזה עניין מעשי להוציא מכך. הרי המאירי מסכם את הגמרות וכו', ומכך שהוא השמיט את הנושא הזה, נראה כי זה מתאים עם דבריו במסכת אבות, שבעצם אין טענה על ר"י הגלילי. זאת הסיבה שהוא לא הביא את העניין הזה, התעלם מכך.

ובהורמנותא דמלכא אצריך מה שבארתי בעניי בעומדי בסוגיא זו, דהקפידא על ריה"ג מצאה לנוח על שאמר בלשון באיזה דרך 'נלך' ללוד שתיבת נלך הכוללת את ברוריה עמו. הטענה היא, למה ר"י אמר 'נלך' ללוד, הוא היה צ"ל 'אלך' ללוד? מה הפירוש, 'נלך'? וכי אתה משתף עמך את ברוריה? וזו שלא מדרכי הצניעות בזמנינו, וכ"ש בזמנם ובמעלתם. וע"ז השיבתו דהיה לך לומר באיזה ללוד. כלומר אף שאין מן הראוי לומר באיזה דרך אלך ללוד בזמן שהם נמצאים בדרך יחדיו, מ"מ אפשר לשאול בלי לכלול את ברוריה עמו.

ודייקה לו ממ"ש חז"ל אל תרבה שיחה עם האשה וכו' שגורס רעה לעצמו ובטל מד"ת וכו', וזה שייך גם בשיחה יתירה עם כל אדם ואפילו איש ובפרט ע"ה, ועל כן היה להם לומר 'אל תרבה שיחה' סתם, וע"כ שבאו לומר שלא ירבה את האשה בשיחתו, וכדרך שאמרו שלא לדרוש בשלום אשה. והכא נמי שלא היה לריה"ג לרבות בשאלתו את ברוריה עמו. והלואי שזכיתי לכוון לאמת.

בברכת דתרום קרנו על כולה קרתא וארעא, ויפוצו מעינותיו חוצה,

תלמידו השותה בצמא את דבריו ומתענג מצוף אמריו

יצחק מסורי דמן חיפה יע"א.

יפה מאד הוא כתב. האמת היא כי הוא כיוון לדברי גדולים, הבאנו כבר אותם בשיעורים השבועיים שם, כגון הבן יהודע שכתב כך, וכן הבאנו בשם האדמו"ר מקוצק ב'אמת ואמונה', כי הטענה היתה על הסגנון, באיזה דרך 'נלך' ללוד. אמרנו על כך תירוץ בזמנו, שרבי זירא התלווה איתו וכו'. ולא ניכנס שוב לעניין הזה.

לאחר מכן הרב הכותב דלעיל מביא דברים חשובים בזה"ל, עוד יש להביא מדברי הספורנו (הו"ד בילקוט מעם לועז על אבות) שדברי התנא הם דרך עצה והנהגה שלא יבאה לביטול זמן ותורה, והראיה שההירו גם מאשתו המותרת לו. אם כן, זאת אינה עבירה.

וכיו"ב כתב ר"א בן הרמב"ם בספר המספיק לעובדי ה' בערך כבישת הכחות והמעשים עמ' 251 (מהדו' פלדהיים) אלא שמצא לדין זה יסוד ושורש במקרא כדרכו ממ"ש 'ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו'. רואים כי ישנו שורש למה שחז"ל אומרים, מן הפסוק.

ומה שנפלאו דברי האחרונים מפירוש הרמב"ם על המשניות 'ידוע שהשיחה עם הנשים על הרוב הוא בעניני המשגל'. וחשבו שדברים אלו הם חידוש שחידש הרמב"ם מדנפשיה. הנה אני מראה מקורו ממסכת דרך ארץ רבה פ"א סי' י"ח (בסופו) 'לא תרבה שיחה עם האשה, שכל שיחתה של אשה אינה אלא דברי ניאופים'. ובנדרים דף כ. כתבו כיו"ב 'אל תרבה וכו' שסופך לבוא לידי ניאוף'. ובודאי שהדברים יתבארו יותר ע"פ דברי המאירי שאירי בשיחה בטלה.

הוא מעיר הערה נכונה. נראה כי יש מקור לדברי הרמב"ם, ממסכת דרך ארץ רבה. האמת היא, שכבר בהוצאת מכון המאור, ציינו את זה, 'עיי'ן דרך ארץ רבה'. כבר עמדו על כך, שזהו המקור. גם אני הארכתני על כך בס"ד בכתובים. וכיון שיש לנו על זה הרבה פלפולים, אינני רוצה להיכנס לכך כעת.

אולם מה שהוא אומר בדעת המאירי, כנראה זהו דבר נכון מאד. עיינתי במאירי במסכת עירובין, לראות איך הוא מביא את העניין הזה. הרי בגמ' בעירובין שם מובא אח"כ, שהיא בעטה באותו תלמיד אשר היה שונה בלחשישה. את זאת, המאירי מביא. וכן את מה שכתוב בגמרא, לפני כן. אבל את הסיפור הזה, על רבי יוסי הגלילי, שברוריה אמרה לו גלילי שוטה וכו', המאירי מתעלם מכך, ואינו מביא זאת. הוא דילג על זה.

האם המעשה על ברוריה המובא ברש"י במסכת ע"ז (דף י"ח ע"ב) אכן נכתב על ידו.

ברם ישנה כאן עוד נקודה, משום מה הוא השמיט אותה במכתבו, אבל כאשר דיברתי איתו בטלפון, הזכרנו ודיברנו גם על החלק הזה. כי הוא אמר לי שבספר ענף עץ עבות שם, ציין אל הגמרא במסכת עבודה זרה ודף י"ח ע"ב, שברוריה נכשלה ח"ו. כי כאן היא מדברת כך על ר"י הגלילי, 'גלילי שוטה', בצורה כ"כ תקיפה. וידועה הגמ' במסכת ע"ז, שם כתוב שרבי מאיר – בעלה של ברוריה – ברח לבבל. מדוע הוא ברח לבבל? מובא שם בגמ' סיפור ארוך, על כך שהיה ר' מאיר צריך להציל את אחותה מן הקובה וכו'. ואח"כ הגמ' אומרת, ואיכא דאמרי, ממעשה דברוריה.

מפרש רש"י שם, שפעם אחת ליגלגה על שאמרו חכמים [קדושין דף פ ע"ב] נשים דעתן קלות הן עליהן. כמו שבנ"ד היא לגלגה על רבי יוסי הגלילי, שם היא לגלגה על חז"ל, מה אתם אומרים ש'נשים דעתן קלה'? היא נפגעה מכך. אמר לה רבי מאיר, אל תלגלגי. כל מה שחכמים אומרים, הוא אמת ויציב. הם יודעים מה הם מדברים. ואמר לה, חייך סופך להודות לדבריהם, וצוה לאחד מתלמידיו לנסותה לדבר עבירה, והפציר בה ימים רבים, עד שנתרצית. וכשנודע לה, חנקה עצמה, וערק רבי מאיר מחמת פסופא.

זהו רש"י ידוע, במסכת עבודה זרה, ורבים מתפללים על כך. בכל אופן, ישנם כאלה המקשרים זאת לענייננו. הנה אתם רואים, שהיא מדברת כך על רבי יוסי, ושם היא מלגלת, א"כ אין ראייה מדבריה.

ראיתי כי בספר מבי מדרשא דרבי מאיר בעל הנס [דף 1315], הביא בשם ספר דברי יעקב [דף רס"ג] להרה"ג יעקב עדס שליט"א, השם ישמרהו ויחייהו, דבר מפליא.

הוא מביא שם בזה"ל, בחורף של שנת התשנ"ד הייתי אצל מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב בביתו וכו', ונתגלגל הדברים שהזכיר הרב לשבח את ברוריה אשתו של רבי מאיר, שלמדה הרבה מאד תורה וכו'. הגריש"א

הזכיר, איזו גדולה היתה ברוריה. והביא את הגמ' במסכת פסחים [דף ס"ב ע"ב] שם כתוב שברוריה היתה שונה את ספר יוחסין. ברוריה דביתהו דרבי מאיר ברתיא דבי חנינא בן תרדיון, דתניא תלת מאה שְמַעְתָּתָא ביומא, מתלת מאה רבוותא, ואפילו הכי לא יצתה ידי חובתה בתלת שנין. וְאַתָּא אַמְרַת בַּתְלָתָא יְרַחֵי וכו'.

לברוריה החכמה לא הספיקו שלוש שנים, בכדי ללמוד את ספר יוחסין, ואתה רוצה ללמוד זאת בשלושה חדשים? כך הוא אמר, למי שרצה ללמוד את ספר יוחסין. ספר יוחסין הוא על ספר דברי הימים, כל ייחסי המשפחות והשבטים. כך הגמרא משבחת כ"כ את ברוריה.

ואמרתי בזה לרב, שהרי סופה של ברוריה היה במעשה לא טוב, המבואר ברש"י בעבודה זרה דף י"ח ע"ב. מדוע הרב כך משבח אותה, אבל מה עם הסיפור הזה?

תשמעו מה הוא אומר. וכמדומה שהרב הגיב על זה, שהמעשה לא היה ולא נברא. ואמר הרב את זה בנחרצות טובא.

וצריך ביאור בכוונתו, שהרי מפורש מעשה זה ברש"י בעבודה זרה דף י"ח ע"ב, וביותר שפירש רש"י שלמעשה זה כוונת הגמרא עצמה שם.

לכן הוא כותב, וכנראה דסבירא ליה להגריש"א שתלמיד טועה הכניס הדברים אלו בנוסח של רש"י, ולא כתב רש"י דבר זה מימיו. מה הפירוש? הרי הדבר כתוב במפורש ברש"י? ורש"י לא סתם מביא את זה, אלא רש"י מפרש את מה שהגמרא אמרה 'מעשה דברוריה', מסביר מהו המעשה.

ושורש טעמו לזה, כנראה מפני שלא יתכן בשום אופן כזה מעשה.

חדא, שהרי היה אסור לרבי מאיר באיסור חמור לעשות כזה מעשה. אסור לרבי מאיר להכשיל אותה. לשלוח מישהו שיפתה אותה? ועוד, דלא יתכן על ברוריה שנהגה ככתוב שם. לאבד עצמה לדעת?

ואולי מלבד הטעמים הנזכרים לעיל, היה לרב איזה סימוכין לא ידועים לנו, לומר שלא היה

א' כל הדפוסים שלפנינו, שהראשון שבהם הוא פיזארו רע"א.

ב' בכתב היד השלם כתב יד פרמא שהובא. ג' בדפוס ראשון בעין יעקב דפו"ר, ויש שם שינויים מהנדפס בפיזארו רע"א שנוסחו זהה לנוסח הדפוסים שלפנינו (בעין יעקב "וכשנודע לה הדבר" ובדפוס חסר תיבת "הדבר", אבל ישנה בכתב יד. וכן בעין יעקב גורס "קלה עליהן" כמו בכתב יד).

ד' בפירוש שבהגדות התלמוד קושטא רע"א, וברור שהעתיק מכתבי יד של רש"י כדרכו, אלא שערך את הדברים, וקיצר ושינה כדרכו. ואין מקום לטעון שהגדות התלמוד העתיק מדפוס פיזארו ע"ר, כי בכל הש"ס נוסח הגמ' ורש"י שלו שונים לגמרי מן הנדפס, והם מועתקים מכתבי יד ספרדיים. ובלאו הכי החיבור הגדות התלמוד בשלמות, מצוי כבר בכתב יד פרמה 3010, שהוא כתב יד של חיבור זה שקדם לדפוס של הגדות התלמוד קושטא בחמש שנים (נכתב בשנת ה' אלפים רס"ו, והדפוס נדפס בשנת רע"א), כלומר שחיבור הגדות התלמוד נכתב לא יאוחר משנת רס"ו, חמש שנים קודם הדפסת תלמוד בבלי מסכת ע"ז.

ה' בפירוש רש"י בהגדות התלמוד כתב יד ממינגן – לבדוק אולי זאת טעות דפוס, וצ"ל מינכן? – מהמאה הט"ז כת"י ממינגן – הספרייה העירונית MS. HEBR. QU 2.10-2.11. מאה ט"ז, כתיבה אשכנזית, כתב יד זה במסכת ע"ז שונה לגמרי מן הנדפס.

ו-ח' מעשה זה הובא על יד מנורת המאור מהרי"ל וספר יוחסין, וכמו שכבר הביא הנקין, ושלשתם קודם הדפוס (ספר יוחסין השתמש בכתבי יד או בדפוס ספרד ולא בדפוסים הרגילים).

הערה כללית: דברים הנמצאים בפירוש רש"י במאה הי"ד והט"ז בכל העולם ללא חולק, ודאי היו קיימים ברש"י כבר במאה הי"ב.

חוץ מזה הוא טוען, תגיד לי, מה אתה אומר שזאת טעות ברש"י, שמישהו הכניס דברים

מעשה זה. כגון איזה ידיעה מאיזה בקי בכתבי יד, או איזה שמועה בעל פה ממישהו מגדולי ישראל מדורות קודמים. וצריך ביאור. כך כתוב בספר דברי יעקב.

האמת היא, שישנם המפרשים את המעשה הזה. כגון מי שיראה להגרי"ח בספרו בן יהודע, הוא מסביר את הסיפור הזה, שאותו תלמיד היה סריס, ואין הכוונה לפתותה ממש לדבר עבירה, ושהיא לא נחשבת 'מאבדת עצמה לדעת' כי היא כ"כ התביישה, נטרפה דעתה. זה לא שהיא איבדה עצמה לדעת, אלא שהיא כבר נשתבשה והשתגעה. מתוך טירוף דעת, היא כבר לא היתה בשכלה. כך בכדי להסביר, איך בכל זאת שייך שיהיה מעשה כזה. אינני יודע, מדוע בעל דברי יעקב התעלם מפירושו של הגרי"ח על עניין זה, כי הוא מתרץ זאת.

בכל אופן, איך שנסביר, הוא אומר כי אולי הגריש"א ראה זאת בכתבי יד. אם כן, ברוך ה', יש לנו אנשים הבקיאים בכתבי יד, בפרט בזמנינו שכל העולם על כף אחת, אפשר לראות כיום – דרך ובאמצעות כל המכשירים המשוכללים שישנם היום – כמעט את כל הספרים הנמצאים בעולם. אחד מידידנו, הרה"ג אהרן גבאי הי"ו, אשר ידיו רב לו בכתבי יד בכל התחומים, וגם בכת"י של הש"ס והמפרשים, ביקשתי ממנו שיבדוק את העניין, האם אמנם ישנם כתבי יד שלא כתוב זאת ברש"י?

הוא אמר לי, כי כנראה הוא – הרב עדס – הסתמך על מאמר של ר' איתן הנקין הי"ד – מתמחה בכתבי יד – "תעלומת מעשה דברוריא", בית מורשה עמ' 140. הוא כותב זאת שם, כי מה פתאום, לא יכול להיות כזה סיפור, זה לא נכון, זאת טעות, סתם הכניסו זאת, רש"י לא כתב את זה וכו'. ביקשתי ממנו שיבדוק את הנושא הזה, וישלח לי, והוא כתב לי את תמצית מסקנתו.

דבר ראשון, ודאי שרש"י בעצמו כתב זאת.

דברי רש"י נמצאים בשמונה מקורות שונים זה מזה.

שרש"י לא כתב? אם כדברך, שרש"י לא כתב זאת, בוא ונקרא את הגמרא, ואיכא דאמרי ממעשה דברוריה'. מה כתב על כך רש"י? וכי הוא התעלם? הרי רש"י צריך לכתוב על כך. רש"י יכול לכתוב, שאינו יודע מהו המעשה. הרי רש"י אף פעם לא מתעלם, כידוע. א"כ יוצא, שרש"י השמיט כאן, לא הסביר זאת. א"כ חייב להיות, שזה יצא מקולמוסו.

אגב יש לי להוסיף שרבי חננאל שם, הביא זאת בשתיקה, ולא הוסיף כלום. פלא.

הוא כותב כך, ועוד טענה ניצחת שלא יתכן שרש"י יתעלם ולא יפרש כלום, ואם היה מפרש כהנקין בודאי היה רש"י טורח לכתוב שאין הגמ' בפשוטה. ואם לא כתב כלום, ודאי היו צריכים כל הראשונים לכתוב ביאור לגמ' זו. ואם כתב שלא איתפרש לך, ק"ו שהיו הראשונים דנים בנושא זה. ולכן אין ספק שהנוסח שלפנינו הוא מקורי.

הפירוש של הנקין דחוק ביותר, ואין אף פרשן בהיסטוריה שפירש כמותו. ומה שהוכיח מיחוס תנאים אינה הוכחה, שכבר מצאנו ראשונים שְהִטְעִם זכרונם לחשוב על דברי רש"י שהם דברי הגמ' עצמה (עיין ארנד ר"ה עמ' 78 על המאירי בחיבור התשובה עמ' 397 ולשונם בגמרא דלא אשלטיה אלא בחדא אומה". והעיר ארנד שאין כן בשום כתב יד של הבבלי, אלא הם פירוש רש"י וכנראה הוא טעות זיכרון עכת"ד ע"ש). ועוד שיתכן שבגמ' של יחוס תנאים, מאן דהו הכניס לתוך הגמ' את פירוש רש"י זה, והיא תופעה מצויה, עיין ארנד שם עמ' 77.

לעיקר הטענות, צריך לזכור שפירוש רש"י בזה הוא ממסורת בעל פה מרבתי, ויתכן שנפל טעות קלה במשך מאות השנים שזה עבר בעל פה מרב לתלמיד. יתכן למשל שלא רבי מאיר צוה על התלמיד, אלא התלמיד מעצמו פיתה, ובאמת לא היה התלמיד הזה כשר. ותן לחכם ויחכם עוד.

יש עוד כמה שינויי נוסח במקורות הנ"ל, ולא התפנית להעתיקם ולבררם, ועוד חזון למועד. עד כאן.

במלים אחרות, כנראה רש"י עצמו הוא שכתב את הסיפור הזה, ואי אפשר להגיד שזה לא היה ולא נברא. ולגבי השאלה, מה הגרי"ש אלישיב התכוון? מי יודע תעלומות אל.

שאלה מהקהל: מהיכן המקור של רש"י?

תשובת מרן שליט"א: ישנם כמה מקומות שרש"י כותב, מבלי לציין מה מקורותיו. למשל, המעשה של נתן דצוציתא, רש"י כתב זאת במס' סנהדרין, ואח"כ מצאו זאת במדרשים ובספרים אחרים. היה לרש"י איזה מקור לכך, ולנו אין בנ"ד את המקור הזה. ישנם דברים אחרים הדומים לכך.

גם רואים שזהו הסגנון של רש"י, רואים שהדברים יצאו מהעט שלו. את המעשה של נתן דצוציתא, שזהו סיפור ארוך ועיין שיעור מוצש"ק נח, לך לך, בא, התשפ"ב, רש"י כותב זאת בכמה שורות. תמצית.

שאלה מהקהל: לפי המאירי שמדובר בשיחה בטילה, למה דוקא לגבי אשה אסור, הרי גם עם איש אסור לדבר שיחה בטילה.

תשובת מרן שליט"א: ראשית, יכול להיות כי אלו שני איסורים. שנית, אולי עם אשה זה מותר, בשביל שלום בית. כנראה אשה שאני. עם אשתו. ולגבי אשת חבירו, כתוב 'קל וחומר'.

אפשר להוסיף כי לדעת רבי חננאל ביומא [דף יט:] עניין זה הוא דוקא כשמפסיק לשיחת חולין, בעת שקורא בתלמודו. ואת המאירי אפשר להבין יותר טוב דאזיל לשיטתיה שם שהדרשה ודברת בם ולא בדברים בטלים, אינה אלא דרך צחות. וכבר עמדנו על כך בס"ד בשו"ת עולת יצחק [חלק ב' סימן נ"ט אות ב' ד"ה ומה], שנשמע מדבריו כי אינה אלא זהירות למדה טובה.

ולגבי הקושיא מודברת בם ולא בדברים בטלים, הדבר תלוי במחלוקת האם שיחה בטילה אסורה. דהרמב"ם בפירוש המשנה פרקא קמא דאבות משנה ט"ז לא מנאה עם הדיבורים האסורים, אלא כתב שהוא דיבור מאוס. ולדבריו מה שדרשו ודברת בם ולא

בספר הזה, ישנם עניינים חדשים, דברים מאירים, כי בלעדי אבא מארי לא היינו יודעים אותם, לא היינו זוכים לכך.

אומר לכם רק אחד מן הדברים, זהו חידוש מעניין אשר מופיע כאן בספר [בדף כ"ח]. הרבה אומרים בברכת המזון, הרחמן יפרנסנו בכבוד, הרחמן יסמיכנו על הכבוד. כך שגור, אצל הרבה אנשים. שאלתי את אבא מארי, מה פירוש המלים 'הרחמן יסמיכנו על הכבוד'?

מובא שם כך, מחסי בה', יום ג' לסדר לך לך, ה'תשנ"ו. זה שנתיים לפני שהוא נפטר.

ששמ"ה – שלום שלום מאדון השלום – יגיעו ויאתיו, כנחלים נטיו, לקראת יקרת מעכ"ת אאמו"ר שליט"א.

אקדם פניו בברכה רבה, מעומקא דליבא. ואחלה לראות תשובותיו המאירות לשאלותי דלקמן:

(א) מה פירוש מה שיש אומרים בברכת המזון הרחמן יסמיכנו על הכבוד. והאם אתם הייתם נוהגים לומר נוסח זה? זאת היתה השאלה הראשונה.

ישנו פירוש מוזר לגבי הנוסח הזה, הרחמן יסמיכנו על הכבוד, ומשום מה הוא נפוץ. ישנם המסבירים, כי יסמיכנו על הכבוד היינו, על בית הכסא. שהרי בזמן חז"ל, הוא לא היה נבנה סמוך לבית, כפי שכתוב [עין שבת דף כ"ה ע"ב] 'אשרי מי שיש לו בית הכסא סמוך לביתו'.

זהו פירוש מאד תמוה. וכי אנחנו מבקשים זאת מהקב"ה, כיום בזמננו? הרי היום, הדבר אינו שייך. לא נצרך. זה היה שייך בזמן חז"ל, שהיה דבר כזה, כי בתי הכסאות שלהם היו בשדה, והיו צריכים ללכת לשם. מי שהיה לו על יד הבית, זה היה חידוש. אבל אצלנו, וגם בתימן, זה אל"ף ב"ת. ככה גרים. א"כ למה לא מחקו את הנוסח הזה? לכן, נראה לי כי אין לפירוש הזה מקום.

כעת תשמעו, מה אבא מארי ענה. לענ"ד נראה, כי אחרי שאומרים בקשת יפרנסנו בכבוד, מסמיכים לה בקשה דומה, כעין חומה. דהיינו, זה שומר ומגין על הבקשה

בדברים בטלים, היינו דוקא בעת שהאדם עוסק בתורה. ויש לעיין אם עמדו על זה. אבל יש אומרים דשיחה בטילה אסורה, וכן כתב בפשיטות מהרח"כ בשם טוב פרק כ"ג משבת הלכה י"ח. והדברים עתיקים. שוב ראיתי מה שכתב מעכ"ת בשו"ת עולת יצחק חלק ב' סימן נ"ט. איתמר.

ויש להעיר עוד בזה, ממה שכתב רש"י בפרשתנו ואתחנן, שהעלה את העניין בסגנון אחר בשם ספרי, עה"פ וְדִבַּרְתָּ בָּם וּדְבָרִים ו', ו', שלא יהא עיקר דיבורך אלא בם. ע"ש עיקר, ואל תעשה טפל ע"כ. וכבר דנו בדברים בכמה ספרים.

בשבח הספר "אור הנר" שיצ"ל בס"ד לרגל יום היארצייט ה-30 של מה"ר הגאון רבי נסים רצאבי זצ"ל – אביו של מרן שליט"א, ע"י נכדו הרה"ג שאול רצאבי שליט"א – בן מרן שליט"א.

ברוך ה', זכינו למה שציפינו, כי יצא לאור הספר אור הנר – שו"ת הרנב"ן, לרגל יום היארצייט ה-30 של אבא מארי זצ"ל. הרב יאיר תאם הי"ד מפיץ זאת כאן, מי שירצה יוכל להשיגו אצלו.

הספר נערך ונדפס ע"י בני היקר הרה"ג שאול הי"ד, שאול בחיר י"י. הוא בחר להדפיס בשלב הראשון, את התשובות לשאלות שאני שאלתי בכתב מאבא מארי זצ"ל. ישנן עוד הרבה שאלות ותשובות, בפרט עוד בהיותו בארץ תימן, בנושאים אחרים, אשר בעז"ה יפורסמו בהמשך. אולם כנראה, מפני שהעניינים כאן הם מעשיים, הרבה דברים חשובים ונדושים, לכן הקדים זאת.

כי לא תמיד יכולתי לבקר אצל אבא מארי, אזי שלחתי לו שאלות בכתב. מאת ה' זכינו, כי בזכות זה יש לנו עשרות תשובות ממנו בכתב. כי מה ששאלנו בע"פ, קיבלנו תשובות בע"פ. אבל זה נשאר בכתב, וזאת ממש ברכה גדולה בקרב הארץ.

זהו נדבך נוסף, חוץ ממה שהדפסנו בזמנו, על שחיטה וטריפות, בסוף שלחן ערוך המקוצר חלק ד'. וכן הדפסנו בזמנו, את הקונטרס יתנורו של עכנאי.

הקודמת. וכוונתם לומר כי באיזו צורה נזכה להתפרנס בכבוד, כי אם עלידי שיסמיכנו הרחמן על הכבוד שהוא העושר, מלשון ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה. כך אמרו בני לבן, על יעקב אבינו, שהוא עשה את כל העושר הזה. למלה כבוד, ישנו פירוש, כי זהו עושר. כי שתי בקשות אלו מקבילות זו לזו ומשלימות זו את זו.

ובפירוש נר תמיד' למטה, הרב שאול הי"ו כבר העתיק את מה שכתבתי על כך בנפלאות מתורתך, וכתב בזה"ל, בדברי רבינו כאן, אמרתי אשמרה דרכי מחטא בלשוני, בהיות והם נתבארו היטב על ידי מרן אאמו"ר שליט"א בספר נפלאות מתורתך ופרשת בלק, על הפסוק כי כבוד אכבדך, ד"ה ועל דרך. והנני להביא כאן מחידושי שם הנוגעים לענייננו.

פירש אדוני אבי מו"ר הרנב"ן זצ"ל מה שרבים אצלינו נוהגים להוסיף על פה בהרחמן שבברכת המזון, "הרחמן יסמיכנו על הכבוד", אחרי הרחמן יפרנסנו בכבוד. וכן נדפס מקרוב בכמה סידורים. ונוסחא זו מצאתיה בכמה תכאליל ישנות כת"י, וכן נדפס בסידור נוסח פרס הקדום דף רט"ו, וגם בסידור כמנהג עדן. אבל אין ידוע ולא נמצא על זה פירוש מקובל, ויש בזמנינו שביארוהו בדרך מוזרה, דקאי על בית הכסא, שהוא נקרא "בית הכבוד", לפי שבזמן חז"ל היו עושים אותו על פני השדה כידוע בתלמוד בכמה דוכתי, ואמר רבי יוסי בשבת דף כה: איזהו עשיר, כל שיש לו בית הכסא סמוך לשולחנו. ברם לענ"ד זה לא יתכן וכו'.

ברם אאמו"ר פירש באופן נפלא ופשוט דהיינו עושר, כלשון הפסוק 'את כל הכבוד הזה'. והיינו כי אחרי שביקשנו הרחמן יפרנסנו בכבוד, מצרפים אנו לה בקשה דומה, כלומר כיצד יפרנסנו בכבוד [כפשוטו], ע"י שיסמיכנו וישעינו הרחמן על העושר. וז"ל תשובתו אלי מיום רביעי י' במרחשון וכו', לענ"ד נראה כי אחרי וכו', עכ"ל תשובתו. ומצאתי סגנון סמוך המשמש לגבי פרנסה וכו', ומכאן סעד לפירושו של אאמו"ר זצ"ל וכו'. יעו"ש עוד.

ממש הפלא ופלא.

לגבי מה ששאלתי בנוסף, האם אתם הייתם נוהגים לומר נוסח זה, הוא לא ענה במפורש משוסדמה. אולי הוה סג"י ליה במה שכתב 'מסמיכים לה', שאכן גם אנחנו. אבל זה לא ברור.

תיקון טעות בספר אור הנר, כי האבל אומר קדיש על אביו במשך י"א חודש, ולא י"ב כפי שמופיע שם (בעמ' כ').

מה שצריך להעיר, כי בגלל לחץ הזמן, היה לי קצת צער שנדפסה שגיאה כאן בספר ובדף כ"ו, לגבי אחת השאלות ששאלתי מאבא מארי בעניין הקדיש, כמה זמן הבן אומר קדיש אחר אביו? כידוע, יש בזה חילוקי דעות, האם אומרים רק אחד עשר חודש, או שנים עשר חודש. ברמ"א ביו"ד, ישנן שתי דעות. וישנה תשובה של הר"ר אברהם, בנו של מהרי"ן זיע"א ובסוף שו"ת פעו"צ ח"ג, שהוא מעדיף י"ב חודש. וישנם כאלה שטענו, כי כך הוא המנהג. כבר דיברתי וכתבתי על כך בשנים שעברו, כמה וכמה פעמים, והסברתי שזאת טעות. הדבר אינו נכון. הם אמרו, לא, בעיר צנעא כך נוהגים, י"ב חודש. גם זה לא נכון. גם בצנעא, נהגו י"א חודש. אולי מעטים אז, נהגו י"ב חודש. אולי. לאחר שראו את דברי ר"א בן מהרי"ן. אולם המנהג הנפוץ בכל תימן, כולל צנעא, הרבה ת"ח שראו אמרו, מה פתאום? רק עד י"א חודש.

בחודש הי"ב לא אומרים קדיש, בכדי שלא יעשה את אביו רשע. כי אחז"ל [עיין מסכת עדיות פ"ב משנה י'] 'משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש'. הספרדים עשו כעין פשרה, הם מפסיקים שבוע, וחוזרים להגיד. אולם אצלינו התימנים, המנהג הוא כפי האשכנזים, שבחודש הי"ב לא אומרים כלל.

כאשר הספר נדפס עתה, השתוממתי לראות שכתוב בזה"ל, לעניין אבל, הבן אומר קדיש כל 'שנים' עשר חודש. התפלאתי על כך. וכי נעלם ממני הדבר הזה? הרי אני שאלתי את השאלה, ואבא מארי כתב לי את התשובה. איך זה?

היא עדיין לא מופצת הרבה, כי כרגע ישנה רק כמות קטנה. בעז"ה בהמשך.

השם ברוך הוא יזכנו, ש'אור הנר' יוסיף וילך, יוסיף ויגדל.

יישר כוחו של הרה"ג שאול נר"ו, אשר התמסר ממש לעניין הזה, וכתב הערות ממש חשובות, וכן 'מילואים' בסוף הספר, לבאר ולהרחיב את הדברים. יהי רצון שיזכה – נזכה כולנו, אבל בעיקר בנושא הזה, שהרב שאול והרב נסים ימשיכו, להגדיל תורה ולהאדירה, להפיץ את תורת אבא מארי, שנזכה כולנו במהרה לאורו, וימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

אמרתי לעצמי, טוב, נבדוק את הכת"י, את המקור. ואכן נתברר שזאת טעות. אינני יודע, איך יצא העגל הזה. זהו מעשה שטן, שנדפסה טעות כזאת.

על כן, ביקשתי לתקן זאת בכל הספרים, מאחר שישנם כאלה אשר כבר הפיצו את הספר הזה, ולכן אני מבקש מכולם שיתקנו את זה. ובכדי להסיר כל ספק, בל"נ אתן לעורך השיעור, שידפיס את צילום הכת"י של אבא מארי, שם כתוב במפורש "א" [מובא בסוף החוברת, בעמ' 19]. זאת בכדי שלא יהיו טענות ומענות, שלא יחשבו שאנחנו ח"ו 'משכתבים' דברים.

השם ברוך הוא יזכנו, ויצילנו מכל מכשול וטעות.

ישנו עוד המשך, לספר הזה. כתוב ע"ג הספר, כי זהו 'חלק ראשון'. אני רואה מה ששלחו לי כעת ולא הספקתי לעיין, שבני הרה"ג נסים הי"ו הדפיס עוד חידושים, בחוברת ג"כ בשם אור הנר כת"י, בתוספת הערותיו וביאוריו, אבל

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,

נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א

קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אכ"ר.

צילום כת"י תשובת הרנב"ן הנז' לעיל. אגב, שים לב לצורת כתיבת המלה ושלום בסוף הדף, ארבע מלים לפני הסוף, עמש"כ בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר חלק יו"ד סימן קס"ו אות י"ח.